

Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ (ŽSI), Novi Sad

Istraživački projekat: **Znamenite žene**

Tema: Našli smo Rozu Luksemburg: 2018-2020.

Ostvaruju diplomirane studentkinje i studenti doktorskih studija Centra za rodne studije UNS sa Udruženjem „Ženske studije i istraživanja“ i sa drugim asocijacijama u gradu Novom Sadu i u Vojvodini, s ciljem da šira javnost obnovi *sećanja* je u 2019. godini 100 godina od ubistva Roze Luksemburg u Berlinu i da je u tom povodu potrebno nanovo razgovarati o njenom značaju i posebnom doprinosu antifašizmu, ravnopravnosti žena, ponovo afirmisati njene revolucionarne ideje koje su vanvremenske i uvek aktuelne. Projekat se ostvaruje u obliku tribina, predavanja, radionica i podeli različitih materijala (prevodi pisama, slogani iz tekstova) sa različitim uzrasnim grupama (učenici, studenti, šire građanstvo) zainteresovanim za saradnju oko lika i dela Roze Luksemburg.

Sadržaj:

1. Misli Roze Luksemburg
2. Biogram: Roza Luksemburg
3. Aktivnosti u Udruženju „Ženske studije i istraživanja“ posvećene Rozi Luksemburg (2018-2019)
  - 3.1. Prateći materijali uz aktivnosti u radionicama (za mlade)
  - 3.2. Najave događaja
4. Pisma Roze Luksemburg Matildi iz zatvora
5. Radovi na temi o Rozi Luksemburg (M. Bašaragin, S. Savić, M. Pankov)
6. Literatura

1. Misli Roze Luksemburg (na osnovu tekstova u pismima prijateljicama)

Želim da delujem na ljude kao udar грома, da im raspalim um, širinom svoje vizije, snagom svoga ubeđenja i svoje moći izražavanja.

Sloboda mora biti sloboda za sve one koji misle drugačije.

Ja se osećam u celom svetu kod kuće, gde god postoje oblaci, i ptice i ljudske suze.

Biti čovek je najvažnije. A to znači: biti čvrst i jasan i vedar, da vedar uprkos svemu i svima, jer plakanje je stvar slabih. Biti čovek znači čitav svoj život radosno postaviti „na veliku vagu sudbine“ i, ako tako mora biti, istovremeno se radovati svakom sunčanom danu i svakom lepom oblaku.

Politički stavovi: Danas su aktuelna 2 osnovna politička stava Roze Luksemburg:

Primatu klasnog nad nacionalnim, internacionalizma nad nacionalnim i otadžbinskim principom - ostaće Roza verna do smrti.

Suprotstavlja se:

1. Tezi o spontanom urastanju, kroz reforme, kapitalizma u socijalizam (E.Bernštajn) i tezi K.Kauckog o proleterskoj revoluciji kao posledici spontanog, automatskog sloma kapitalizma kada za to „sazru uslovi”.
2. Roza se protivi industriji naoružanja, sa argumentacijom da to doprinosi smanjenju nezaposlenosti i poboljšanju položaja radničke klase (militarizam i milicija).

*****

2. Biogram Roza Luksemburg

(Biogram objedinjuje sumu podataka iz ličnog i profesionalnog života od rođenja do smrti)

1871	5. marta: Rozalija Luksemburg rođena u Zamostu
1873	Preseljenje u Varšavu
1880	Stupanje u prvi razred Druge ženske varšavske gimnazije
1887	14. juna: Svedočanstvo o završenoj gimnaziji
1888	25. marta: sticanje poljskog pasoša krajem/početkom 1889.: beg preko nemačko-poljske granice
1889	18. februara: prijavljivanje u Oberstrasu (Cirih), Nelkenstrase, 5, zatim kao podstanarka u Univerzitetstrase, 79.
1890/91	Zimski semestar: upis na Filozofski fakultet Ciriškog univerziteta: „Istorija, teorija i praksa nacionalne ekonomije“, „Istorija, teorija i praksa statistike“, „Istorija nove filozofije do Kanta“, „Filozofsko-pedagoški seminar sa oglednim predavanjima i lektinom klasika filozofije i pedagogije“. Leo Jogikes pokriva „Opštu botaniku“ i „Opštu zoologiju“
1891/92	Zimski semestar: „Seminar iz političkih nauka“
1892	22. februara: odjava za Berlin 11. maja: prijava (kao podstanarka) u Hotingenu (Cirih) Hofstrase, 15. Letnji semestar: Roza (pored „kritičkih vežbi iz istorije Srdenjeg veka“) sluša „Finansijske nauke“, Leo između ostalog i „Istoriju i teoriju privrednih i berzanskih kriza“ kod prof. Volfa
1892/93	Zimski semestar: „Enciklopedija prva“, „Pravo naroda“, „Istorija i teorija nacionalne ekonomije“. Preseljenje kao podstanarka u Hotingen (Cirih), Frajestrase, 2. Letnji semestar: Roza i Leo jedno za drugim polažu „Opšte državno pravo“ i zajedno sede na „Seminaru političkih nauka“ prof. Volfa Jul: učešće u osnivanju poljskog socijaldemokratskog časopisa „Problemi rada“ u Parizu 8. avgusta: odbijanje mandata od strane Internacionalnog socijalističkog

- radničkog kongresa u Cirihi
- 1893/94 Zimski semestar: preseljenje u Hotingen (Cirihi), Platenštrase, 17.
- 1894 mart: Prvo (ilegalno) zasedanje socijaldemokratije Kraljevine Poljske u Varšavi
- 1894/95 Zimski semestar: istraživanja u biblioteci Čartorijski i Nacionalnoj biblioteci u Parizu
- 1895 21. oktobra: boravak u pansionu „Birki“ u Blonej-sir-Veveju
- 1895/96 Zimski semestar: „Vežbe iz javnog prava“, „Vežbe na osnovu Maltusovog glavnog dela...“, „Enciklopedija prava“.
- Letnji semestar: preseljenje u Oberštras (Cirihi), Univerzitetsštrase 77., „Pravo osiguranja“, „Učenje o subjektivnom pravu“
12. jula: susreti sa vodećim socijalistima u Parizu
27. jula – 1. avgusta: učešće na Međunarodnom kongresu socijalista u Londonu
- 1897 1. maja: promocija magna cum laude kao Dr. juris publici et rerum cameralium, zatim putovanje za Pariz. U međuvremenu smrt majke
10. septembra: gošća u ugostiteljskom preduzeću „Kod jele“ u Vegisu (Lucern)
- 1898 29. januara – 3. februara: oglašavanje braka u Bazelu, Berlinu, Bernu i Vegisu
19. aprila: sklapanje civilnog braka sa Gustavom Libekom u Bazelu
24. aprila: adresa bračnog para Libek-Luksemburg: kod gospodina Lea Grosovskog, Cirihi, Cirihsbergštrase, 58
- sredina maja: dolazak u Berlin, prva soba Kukshaven ul. 2
- jun: partijski rad u Gornjoj Šleziji
- kraj septembra: imenovanje za glavnu urednicu „Saksonskih radničkih novina“ u Drezdenu
- 3-9. oktobra: učešće na zasedanju SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands) u Štutgartu
2. novembra: ponuda ostavke kao glavne urednice
- 1899 jul: putovanje kod Lea u Cirihi
- jesen: useljenje u stan u Fridenau-u (Berlin), Vilandštrase 23
- 9-14. oktobra: učešće na zasedanju SPD u Hanoveru
- kraj decembra: agitaciono putovanje u Gornju Šleziju
- 1900 Uskrs: učešće na zasedanju pruskog PPS-a (Polska Partia Socjalistyczna)
- 17-21. septembra: učešće na zasedanju SPD u Majncu
- 23-27. septembra: učešće na Međunarodnom kongresu socijalista u Parizu. U međuvremenu očeva smrt.
- 1901 22-28. septembra: učešće na zasedanju SPD u Libeku
- 26-27. septembra: osuđena na 100 M novčane kanze u Pozenu, zbog javnog vređanja
30. oktobra: smrt prijatelja Bruna Senlaka, glavnog urednika „Lajpciških narodnih novina“, što dovodi do imenovanja za pomoćnu upravnicu pored Franca Meringa
- 1902 početak: svađa sa Meringom
- proleće (?): preseljenje u Fridenau (Berlin), Kanalštrase, 58.
- 14-20. septembra: učešće na zasedanju SPD u Minhenu
- oktobar: prekid svake saranje sa „Lajpciškim narodnim novinama“

- 1903 4. april: rastava braka sa Libekom
kraj maja: agitaciono putovanje u Istočnu Provinciju
12-20. septembra: učešće na Zasedanju SPD u Drezdenu
- 1904 16. januara: osuda u Cvikau-u na tri meseca zatvora zbog uvrede veličanstva
14-20. avgusta: učešće na Međunarodnom kongresu socijalista u Amsterdamu
26. avgusta; odlazak na izdržavanje zatvorske kazne u Cvikau-u *u ćeliju 7 mojih koraka dugačku i 4 koraka široku* (HSG: KD XVI, 187)
- 1905 početak novembra: početak uredničkog rada u „Forverts-u“ (prim. prev. nem. vorwärts= napred)
29. novembra: početak revolucionarne turneje Berlin, Aleksandrovo, Tora, Ilovo, Mlava, Varšava
- 1906 11. januara: *Svoju braću i sestre vidam jednom nedeljno* (HSG: KD XVI, 185)
4. mart: hapšenje
pre sredine marta: premeštaj iz zatvora u Varšavskoj većnici u zatvor Pavijak
11. aprila: premeštaj u X paviljon varšavske tvrđave
početak avgusta: puštanje na slobodu uz kauciju
10-12. avgusta: dolazak u Kuokalu, Finska; partijske posete iz St. Petersburga i u njemu
23-29. septembra: učešće na zasedanju SPD u Manhajmu
15. novembra: otvaranje Partijske škole SPD, Berlin, Lindenštrase
12. decembra: osuda u Vajmaru na dva meseca zatvora zbog poziva različitih klasa stanovništva na nasilje na način koji ugrožava javni mir
- 1907 16-24. avgusta: učešće na Međunarodnom kongresu socijalista u Štutgartu
1. oktobra: početak docentske aktivnosti na Partijskoj školi
- 1908 13-19. septembra: učešće na zasedanju SPD u Nirnbergu
- 1909 leto: dr Jozef Luksemburg na Kongresu lekara (prim. prev. medicine?) za pitanja nesreća u fabrikama, Rim
- 1910 28. avgusta – 3. septembra: učešće na Međunarodnom kongresu socijalista u Kopenhagenu
18-24. septembra: učešće na Zasedanju SPD u Magdeburgu
- 1911 (jesen?) Preseljenje u Sidende (Berlin), Lindenštrase, 2
8-9. septembra: Učešće na zasedanju SPD u Jeni
23. septembra: Akcija protiv *pogubnog rasta životnih troškova* (Haupt, „Kongress...“, isto, str. 112) na sednici Međunarodnog socijalističkog biroa
- 1912 24-25. novembra: učešće na Vanrednom Međunarodnom kongresu socijalista u Bazelu
- 1913 14-20. septembra: učešće na Zasedanju SPD u Jeni sa Paulom Levijem koji ubrzo postaje Rozin advokat i intimni prijatelj
3. novembra: tajni dopis berlinskog šefa policije upućen policijskog upravi u Minhenu: „...huška... fanatično propagira preduzimanje aktivnosti...“
- 1914 20. februara: osuda u Frankfurtu na Majni na godinu dana zatvora zbog povrede paragrafa 110
7. marta: govor u Frajburgu
sredina - kraj jula: politički pregovori u Briselu

- 29-30. jula: Učešće na zasedanju Međunarodnog biroa socijalista i na Međunarodnom susretu protiv rata u Briselu
20. oktobra: vrhovni sud odbija reviziju predmeta
- decembar - sredina januara 1915.: boravak u bolnici Avgusta-Viktorija
- 1915 18. februara: hapšenje radi početka izdržavanja kazne i pored toga što je ono zbog bolesti odloženo za 31. mart
20. jula: pokretanje postupka zbog pokušaja veleizdaje i izdaje od strane glavnog državnog tužioca u Dizeldorfu
- 1916 18. februara: otpuštanje iz Kraljevskog pruskog ženskog zatvora u Berlinu, Barnimštrase, 10
- kraj februara – sredina marta: pojava Junius-brošure
10. jula: ponovno hapšenje iz bezbednosnih razloga
27. jula: premeštaj iz ćelije od 11 m³ u Berlinskoj policijskoj upravi u Ženski zatvor u Barnimštrase
26. oktobra: premeštaj u tvrđavu Vronka u provinciji Pozen
- 1917 početak avgusta: premeštaj u zatvor u Vroclavu
- sredina avgusta: pogoršanje nervoze stomaka
25. oktobra: dr med Hans Difenbah gine u Francuskoj
31. decembra: glavni tužilac Dizeldorfa obustavlja postupak
- 1918 22. februara: vrhovni sud konačno odbija otpuštanje iz zatvora iz zdravstvenih razloga
9. novembra: otpuštanje iz zatvora; govor na Domplacu u Vroclavu; nastavak putovanja za Berlin
11. novembra: udaljavanje iz zabranjenog „Berliner lokal-ancajger“ koji je preimenovan u „Rote fane“ (prim. prev. crvena zastava)
14. decembra: objavljivanje programa Spartakus-saveza
15. decembra: govor na Generalnoj skupštini USPD (Nezavisni SPD) Velikog Berlina
- 29-31. decembra: učešće na Osnivačkoj skupštini KPD (Komunističke partije Nemačke)
- 1919 početak januara: podrška pobunjenicima uprkos unutarnjem otporu; stalna promena mesta boravka zbog opasnosti od hapšenja
15. januara uveče: hapšenje u Vilmersdorfu, Manhajmer štrase, 43, kod Markuszona; izrugivanje, zlostavljanje u hotelu „Eden“; ubistvo prilikom transporta i potapanje u kanal
18. januara: pomen u Petrogradskom sovjetu
25. januara: spuštanje praznog mrtvačkog sanduka pored ubijenog Karla Libknehta i 31 palog druga na groblju Fridrihsfelde (Berlin)
2. februara: pomen u Domu udruženja učitelja u Berlinu
31. maja: uklanjanje leša koji je voda nanela na ustavu za 2 M nagrade
13. juna: sahrana na groblju Fridrihsfelde

3. Aktivnosti u Udruženju „Ženske studije i istraživanja“ (2018-2019)

2018.

26. februar 2018. god. uknjižari Bulevar books u Novom Sadu, tribina pod nazivom: „Našli smo Rozu Luksemburg“ na osnovu knjige *Crvena Roza: biografija u slikama Roze Luksemburg* (2017, prevod sa engleskog: Kejt Evans, Fabrika knjiga i Non-aligned books).

Teme:

Ana Dević, Roza Luksemburg o štrajkovima

Dusko Radosavljević, Trajna dilema - revolucija ili reforma

Svenka Savić, Pisma iz zatvora Roze Luksemburg

Miloš Pankov, Roza Luksemburg u bibliotekama u Srbiji danas

<http://www.kultura.novisad.rs/lat/nedelja-u-knji%C5%BEari-bulevar-buks>

12. mart 2018. Predavanju Jevrejskoj opštini Novog Sada (u suorganizaciji sa Vojvođanskom politikološkom asocijacijom), povodom 100 godina od ubistva:

Učestvovali:

Ana Bu, Ana Dević, Duško Radosavljević, Danijela Radović, Miloš Pankov, Svenka Savić

Podeljen materijal o RL i na PPP predstavljen CV i revolucionarna istorija.

(Nakon toga podnele smo zahtev za finansiranje projekta o Rozi Luksemburg, fondacijama od kojih nismo dobile pozitivan odgovor, ali smo svi/e nastavili/e da afirmišemo sećanje na revolucionarku od koje smo svi mnogo naučili.)

2019.

15. januara 2019. Tekst Svenke Savić i Margarete Bašaragin objavljen na sajtu *Autonomija* „Sto godina od ubistva Roze Luksemburg u Berlinu“:

Roza Luksemburg (1871) su 15. januara 1919. godine svirepo ubili nemački oficiri, potom je bacili u reku i nakon dužeg vremena je pronađeno njeno telo i sahranjeno. Bila je beskompromisna u odbrani radničkih prava u vreme nadirućeg kapitalizma u Nemačkoj početkom 20. veka. Čuvene su njene reči posvećene odanosti ideji za koju se bori. U jednom pismu piše da žrtve spadaju u zanat odanog političara i da su „nešto što se samo po sebi razume“. Ostali su nam njeni tekstovi, kao primer takve borbe, ali i njen lični primer borbe pojedinke za prava drugih.

Ostale su i inicijative u raznim zemljama da se njeno ime ne zaboravi. Tako je u povodu obeležavanja pedesetpetogodišnjice njene smrti objavljena poštanska marka u Nemačkoj još davne 1974. godine u ediciji znamenitih žena Nemačke.

Danas njene reči zvuče aktuelno:

„Bez slobodne, nesputane štampe, bez neometanog udruživanja i okupljanja nezamisliva je upravo vladavina širokih narodnih masa. Sloboda samo za pristalice vlastodržaca, samo za članove jedne partije – ma kako brojni bili – nije sloboda. Sloboda je uvek sloboda drugačijeg mišljenja... Javni život zemalja sa ograničenom slobodom upravo je zato tako skučen, tako siromašan, tako shematičan, tako neplodan, jer se isključenjem demokratije presecaju svi živi izvori duhovnog bogatstva i napretka. Jedini put ka preporodu je sam javni život, neograničena najšira demokratija, javno mnjenje.“

Ali su nam ostali i događaji koji potvrđuju brisanje njenog značaja i imena u istoriji. Na primer, u Srbiji u novije vreme nisu preštampani njeni spisi niti su štampane kritičke analize njenih stavova (sem objavljenog stripovanog prevoda sa engleskog jezika njene biografije *Crvena Roza*, 2017). Podaci pokazuju da je u domaćoj literaturi gotovo zanemarena, da su u drugim socijalističkim zemljama na druge načine omalovažili njen značaj. Na primer, u Poljskoj je prošle godine skinuta spomen ploča sa kuće u kojoj je živela i prenetu u muzej sa obrazloženjem da je prema zakonu iz 2016. zabranjeno da na javnim mestima stoje „nemi spomenici“ komunizma.

<https://www.autonomija.info/sto-godina-od-ubistva-roze-luksemburg-u-berlinu.html>

15. januara 2019. Predavanje „Čitanje *Pisama iz zatvora* Roze Luksemburg“ u Galeriji likovne umetnosti – poklon zbirka Rajka Mamužića u Novom Sadu u okviru ciklusa *Znamenite žene XX veka u Udruženju „Ženske studije i istraživanja“*.

Učestvuju:

Ana Bu, Miloš Pankov, Svenka Savić, Margareta Bašaragin, a tekstove iz „Pisma iz zatvora“ čitala je Maja Brukner.

<https://www.021.rs/Novi%20Sad/komentari/206004>

1. aprila 2019. Margareta Bašaragin održala je tribinu *Znamenite žene XX veka - Našli smo Rozu Luksemburg* u Jevrejskoj opštini u Subotici. Tribini su prisustvovala sve članice Ženske sekcije JO Subotice. Neposredan povod bio je obeležavanje stogodišnjice smrti Roze Luksemburg.

<http://medifiles.josu.rs/2019/03/Plan-rada-za-mesec-APRIL-2019-JO-SUBOTICA-1.pdf>

12.11. 2019. U saradnji sa gimnazijama Miloš Pankov pokreće radionice „Život i delo Roze Luksemburg kroz razgovor o knjizi *Crvena Roza*“.

Radionica u Gimnazija „SvetozaMarković“ uNovomSadu, vodiMiloš Pankov

Održan jedan školski čas sa učenicima i učenicama I razreda (saradnja se nastavlja i u 2020).

2020.

U čitaonici Gradske biblioteke Subotica **24. januara 2020.** godine Margareta Bašaragin drži tribinu „Znamenite žene XX veka – Našli smo Rozu Luksemburg“. Tribini je prisustvovalo pedesetak osoba, većinom učenika i učenica subotičke gimnazije „Svetozar Marković“. Bašaragin je predstavila osnovne biografske podatke Roze Luksemburg (na power point-u) sa namerom da se kontekstualizuje odgovor na pitanje šta bi devojke rođene na početku 21. veka (ali i levica i ženski pokret) mogli da nauče od Roze Luksemburg, kojem je posvetila posebnu pažnju. Takođe je prisutnima pročitala dva karakteristična pisma Roze Luksemburg: jedno iz

knjige *Pisma iz zatvora Roze Luksemburg* (1922, ZORA, Zagreb, 1951, u prevodu Vere Georgijević) upućeno drugarici Sonji sa alegorijskom pričom o zlostavljanom bivolu i drugo neobjavljeno naslovljeno na Matildu Vurm, Rozinu prijateljicu i sekretaricu, u kome je do tančina iskazan Rozin karakter i ogromna snaga.

<https://www.subotica.com/desavanja/24.januar.2020.tribina-znamenite-zene-xx-veka-nasli-smo-rozu-luksemburg-id36173.html>

3.1. Prateći materijali uz aktivnosti u radionicama (za mlade)

Za tribinu koja je održana 26.februara 2018 pripremljen i podeljen tekst Svenke Savić.

„U knjizi *Gde je nestala Roza Luksemburg?* (Martinov, 2011), ukupno su 9 istraživačica i istraživača saopštili/e radove o različitim aspektima života i rada Roze Luksemburg. To je za sada jedino novo razmatranje o revolucionarki i borkinji za ženska prava u poslednjoj deceniji, a 100 godina od njenog ubistva se približava u 2019. godini.

U 2019. godini biće 100 godina od ubistva Roze Luksemburg (5. mart 1871 - 19. januar 1919), najznačajnije političarke u Evropi s kraja 19. i početka 20 veka, antifašistkinje, socijalistkinje, borkinje za ljudska prava, pored ostalih važnih identitetskih osobina. Po tome ona zaslužuje našu pažnju danas. Nažalost, u Srbiji se nigde ne proučavaju sistematski njene ideje, aktivizam ili doprinos razvoju ideje o slobodi misli, ravnopravnosti, slobodi i jednakosti žena i muškaraca kada te podatke tražimo na različitim nivoima obrazovanja od predškolskog do univerzitetskog. Izuzetak su male oaze ženskih i rodni studija, kao i različitih ženskih nevladinih organizacija.

Zato je važno u godini pred obeležavanje stogodišnjice, popisati i opisati postojeće stanje sećanja na nju, kako bi pripremili aktivnosti kojima bi se afirmisali novi oblici promovisanja i širenja njenih ideja i to već na samom početku 2019. godine tj. na dan ubistva (19. januar).

Udruženje „Ženske studije i istraživanja” do sada je organizovalo tribine, predavanja i razne druge oblike sećanja na Rozu Luksemburg u dužem vremenskom periodu. Ovoga puta bi se aktivnosti odnosile na informisanje i obrazovanje mladih (osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta) o važnosti dela i života Roze Luksemburg na način koji bi mladima bio prilagođen.

Aktivnosti su u obliku 6 radionica da pokažemo 6 različitih načina na koje se može obrađivati život i delo Roze Luksenburg u osnovnim, srednjim školama i na fakultetima, budući da je ona u svom identitetu uključivala 6 takvih komponenti: pripadnost nacionalnoj manjini (Jevrejka, Poljakinja), koja ima manju moć u društvu kao žena, invalidkinja, ideološki opredeljena suprotnim pogledima od tadašnje političke elite, ali osoba izrazitog uma i vizije budućnosti društva ravnopravnih.

Radionice izvodimo sa grupama do 20 mladih (oba pola) sa kojima bi se zajednički čitali delovi iz prevedene (sa engleskog) stripovane knjige **Crvena Roza: biografija u slikama Roze Luksemburg** (Fabrika knjiga 2017), razgovaralo o junakinji knjige, a povezo bi se istorijski period tačno pre 100 godina u Nemačkoj sa sadašnjom situacijom u svetu, posebno u

našoj državi, za diskusiju o antifašizmu, tačnije narastajućem fašizmu u našoj zemlji danas (nova istraživanja ponašanja mladih svedoče da je fašizam u toj uzrasoj grupi u porastu).

Roza je ženski lik koji kroz ovaj projekat nudimo kao uzor mladima, pre svega devojkama, uz osnovnu misao Rozinu - tražimo slobodu onoga koji misli drugačije.

Iskustvo koje ćemo steći, nakon 6 radionica u pilot fazi, iskoristićemo u godini u kojoj obeležavamo 100 godina od ubistva (2019) za nove aktivnosti u više institucija i sa drugim uzrasnim grupama i sa novim materijalima, kao što je brošura o prisutnosti Roze u Srbiji, zatim mapa njenih ideja sa izdvojenim sloganima, izložba digitalizovanih fotografija sa tekstovima koji govore o nacionalističkom nasilju, rasizmu i dr. Zato ćemo voditi dnevnik o toku radionica i svemu što se u pilot projektu događa.

Motivacija je saznanje o odsustvu sećanja, tačnije prisustvo neznanja i zaborava o jednoj važnoj ženi na čijim plećima danas stoji feminizam u svetu. Svedoci/kinje smo obilja zaboravljanja na znamenite žene i muškarce u svetskoj i domaćoj sredini.

Pregledale smo udžbenike i kurikulume za nekoliko predmeta u osnovnoj i srednjoj školi (istorija, društvo, strani jezik) i konstatovale da o Rozi Luksemburg nema ni jednog podatka. Poznato je da nastavnici/ce mogu u okviru svojih predmeta 30% sami/e da osmisle aktivnosti, zato smo za predmet strani jezik osmislile radionicu u kojoj će se, pored života i dela junakinje, objasniti i istorijska situacija u zemljama u kojima je živela Roza Luksemburg u prve dve decenije 20 veka“.

12.11. 2019. Miloš Pankov u saradnji sa gimnazijama u Novom Sadu pokreće radionice „Život i delo Roze Luksemburg kroz razgovor o knjizi *Crvena Roza*“.

Radionica je koncipirana tako da razred bude podeljen u 3 grupe. Svakagrupajedobilajedanprimerakknjige *CrvenaRoza*, asvaki/aučenik/ca fotokopijuodabranihdelovaizknjigekojisupročitani, anaosnovutogajeslediorazgovorianaliza.

Cilj radionice je upoznavanje sa doprinosom Roze Luksemburg, jednom od najznačajnijih političarki 20. veka, zapostavljenom u postojećim nastavnim programima osnovnih i srednjih škola i fakulteta.

Sadržaj radionice:

1. Predstavljanje biografije Roze Luksemburg (1871 – 1919); kraći prikaz njenog angažmana u politici sa uvidom u istorijski i politički kontekst tog vremena; predstavljanje njenih naučnih dela (iz političke ekonomije), literarnog stvaralaštva („Pisma iz zatvora“ i dr.), principa kojima se vodila u životu.
2. Analiza odabranih delova knjige „Crvena Roza“, biografije u stripu Roze Luksemburg, kroz razgovor sa učenicima/ama; učenici/e dobiju zadatak da pročitaju određene delove i potom obrazlože kako su ih razumeli.
3. Završni deo radionice je razgovor sa učenicima/ama o tome kako posmatraju život i delo Roze Luksemburg iz perspektive današnjeg vremena, koliko su do sada bili/e upoznati/e sa njenim doprinosom i da li smataju da o tome ima dovoljno podataka u literaturi koja im je dostupna.

Učenci/esupažljivopratili/e radionicu, anjih četvorojenakon čitanjaaktivnoučestvovaloudiskusiji.

NjihovazapažanjasudavišestrukadiskriminacijakojjojjebilaizloženaRozaLuksemburgudetinjstvu udanašnjevremenijeprisutna, danaovimprostorimanemaantisemitizma, alidajoš uvek postoje ekonomskenejednakostiidiskriminacija žena.

Dodatne informacije:

Učenci i učenice se opredeljuju po sopstvenoj odluci da u radionici učestvuju, uz prisustvo predmetnog/e nastavnika/nastavnice (filozofije). Dobijaju pisane materijale na osnovu kojih mogu da se pripremaju za dalje samostalne aktivnosti, bilo u okviru škole, bilo individualno.

Postoje pripremljene power point prezentacije koje ostaju školi za dalja samostalna izlaganja nastavnika/ca ili učenika/ca (koje su saradnice na projektu pripremile: biografski podaci o R.L. o njenoj revolucionarnoj aktivnosti, slogani sakupljeni iz njenih radova i pisama).

3.2. Najave aktivnosti:

Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ i Bulevar Books

Promocija knjige

Crvena Roza:biografija u slikama Roze Luksemburg

Kejt Evans

Fabrika knjiga i Non-aligned books

"Našli smo Rozu Luksemburg"

Govore na sledeće teme:

Ana Dević, Roza Luksemburg o štrajkovima

Dusko Radosavljević, Trajna dilema - revolucija ili reforma,

Svenka Savić, Pisma iz zatvora Roze Luksemburg

Miloš Pankov Roza Luksemburg u bibliotekama u Srbiji danas

O učesnicima:

Dr Ana Dević, profesorka sociologije, rodni studija

Dr Miloš Pankov, Gradska biblioteka N Sada (autor knjige: Diskurs analiza medijskog izveštavanja o lokalnim ratnim sukobima u Jugoslaviji od 1991. do 1995. godine)

Prof. dr Duško Radosavljević, Fakultet za pravne i poslovne studije drLazar Vrkatić, Novi Sad.

Predsednik Vojvođanske politikološkeasocijacije (VPA) i Saveza antifašista Vojvodine (SAV).

Prof. dr Svenka Savić, profesorka emerita, koordinira Udruženje„Ženske studije i istraživanja“

Knjižara Bulevar Books, Bulevar M. Pupina 6
ponedeljak 26. februar 2018. u 19 sati, Novi Sad

*****

Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ i Vojvođanska politikološka asocijacija

Pozivaju Vas na razgovor: Našli smo Rozu Luksemburg

Govore:

Ana Dević, Dusko Radosavljević, Svenka Savić, Miloš Pankov, Ana Bu, Danijela Radović

Ponedjeljak, 12. mart 2018. godine u 18,00 sati, Jevrejska opština, Jevrejska ulica br. 11/I, Novi Sad

Prof. dr Duško Radosavljević, Fakultet za pravne i poslovne studije drLazar Vrkatić, Novi Sad. Predsednik Vojvodanske politikološke asocijacije (VPA) i Saveza antifašista Vojvodine (SAV). Građanin, antifašista, feminista u izgradnji.

Materijali koji su deljeni na susretima:

1. Pisma RL iz zatvora
2. Pisma RL koja nisu objavljena u Srbiji (u prevodu M. Bašaragin)

4. Pisma iz zatvora Roze Luksemburg Matildi¹

Vronke (1917?) poslato 30.05 utorak

Najdraža Matilda! Zaboravila sam da Vas zamolim nešto, što mi još ovde možete nabaviti: jako usku (1-2 cm) crnu svilenu trakicu, 1m, ili svilenu čipku, ako je dobijete. Treba mi da vezujem kosu, a mali dečko što mi donosi jelo ne može mi je nabaviti. Ona vrsta koju ste mi danas dali u paketiću, želela bih ih više, ako može u lila boji. Nadam se da ste proveli divan dan u Lisi, kad Vam ovi redovi dospu u ruke, videćemo se ponovo!

Grlim Vas više puta

Vaša R.

Da, molim Vas, kupite mi još dopisnica, najbolje bez marke. Hiljadu puta hvala za dan-i-noć koji je upravo stigao. A ja nisam bila napolju! Kakav peh!

Petak ujutru (poštanski žig 1.06.1917.)

Najdraža moja Matilda! Valjda se ne ljutite na mene?!... Valjda razumete da sam srećna za svaki minut kada možemo da budemo zajedno, ali... Moja „ali“ mora da pomalo već poznajete i uzimate u obzir, zar ne? Vaše ruže marešal* su mi sinoć ispunile slatkim mirisom celu sobu, ležala sam na sofi i sanjarila do 10 sati, onda sam otišla na spavanje, ni lampu nisam upalila. Sada su najlepši dani godine, kada sumraku nema kraja, a ptice se uveče nikako ne smiruju; još u pola 10 (tj. i posle „ptičijeg sata“ u pola 9) čuo se još neki nemirni duh. Cvatovi jorgovana svetlucali su i prelivali iz sumraka, ni vazduh da se pomeri, tako da se činilo da je sve shvaćeno u najzbudljivijem osluškivanju. Teškom mukom sam se odvojila od otvorenog prozora, najradije bih ostala tako da stojim cele noći da se napijam dragocene svežine. Dobro jutro, najdraža moja Matilda, srećan put i nek sam Vam draga – uprkos svemu. Vaša R.

---

¹Dve su Matilde:

Matilda Wurm (Mathilde Sara Wurm, rođena Adler 30. septembar 1874. u Frankfurtu na Majni, umrla 1. april 1935. in Londonu), politički aktivna u SPD uz Rozu Luksemburg i Klaru Cetkin. Takođe je bila socijalna radnica; pomagala je, savetovala i posredovala u pronalaženju posla i obrazovanja uz rad za mlade devojkice nakon završenog školovanja. Pobjegla je 1933. iz Nemačke u Englesku i misteriozno umrla 1935. u Londonu (https://de.wikipedia.org/wiki/Mathilde_Wurm).

Matilda Jakob (Mathilde Jacob, rođena 8. marta 1873. u Berlinu, umrla 14. april 1943. u getou u Terezinu u Češkoj), Rozina sekretarica i prijateljica. Krijumčarila joj je pisma u zatvorima; zahvaljujući njoj je sačuvana ostavština Roze Luksemburg. Upoznale su se dok je Matilda radila je kao daktografkinja i prevoditeljka za SPD. Ona je zvanično identifikovala Rozin leš (https://de.wikipedia.org/wiki/Mathilde_Jacob).

„Ptičiji sat“ označava neodređeni vremenski sled ptičijeg poja različite vrste uz pomoć kojeg je moguće približno proceniti časovno vreme. Zasniva se na činjenici da se različite vrste ptica oglašavaju u različito vreme tokom osvita dana ili sumraka.

<https://de.wikipedia.org/wiki/Vogeluhr>

*Vrsta ruže, prim. prev.

18.08.1917.

Najdraža Matilda, upravo primih Vaše pismo od 15. Hoćete da me stavite na posebne muke! Stalno govorite da je Mimi bolesna, a ni reči o tome šta joj je?! Dođavola, ja moram znati kakvu boljku ima. Ili više ni ne živi? Možda je odavno mrtva i Vi mi to nagoveštavate? Ako bi tako bilo, ne bih Vam oprostila. Hoću da znam istinu, odmah, celu istinu!!

Poljubac i pozdrav

Vaša R.

Šta se desilo Mimi 1. maja?

Breslau, 24.08.1917.

Najdraža moja Matilda,

rano danas, petak, odjednom sam prilima 1) Vaš paket sa belom haljinom, papirom, čajem i Anakreonom, 2) paket sa knjigama, 3) Vaša oba pisma od 20. i 22., 4) jedno pismo od Sonje. Već sam čeznula, čak brinula, jer od Vas nije bilo nikakvog znaka života još od subote 18. Zar nećete da uvedete red, kako to ja činim: napisati na kalendar kad se pismo pošalje ili se dobije; to umnogome olakšava kontrolu da li je neko pismo zagubljeno.

O Mimi neću više ništa da pišem, ostavimo na miru tužno poglavlje. Ali ponovo možete videti da je plemenitije istinu odmah otvoreno i pošteno reći, nego iz pogrešnog obzira nekoga držati mesecima u zabludi. Koliko bi mi samo bilo lakše da ste mi još u Vronku rekli tužnu vest, kad ste tako često bili u mojoj blizini i kad sam mogla da Vas ispitam o svim pojedinostima do kojih mi je toliko stalo! I tako sedim ovde sa tom golom činjenicom, ne znam ništa pobliže, sama sebi sam bezdušna i bez srca što sam mogla 4 meseca da živim u potpunom neznanju o njenom tužnom kraju... Sad, ostavimo to; neću Vas izmeniti, većina ljudi postupa u takvim slučajevima isto kao i Vi. Dakle, kraj sa time!

Hvala Vam na poslatim stvarima i knjigama. Boli me što ste tako potišteni i loše raspoloženi. I Sonja piše u isto takvom očajanju. Ta Vi ste uvek bili tako hrabri, imali unutarnju svežinu! Molim Vas, ne dozvolite da izgubite bitku od kojekakvih utisaka koji nameravaju da Vas dotuku. Kadgod imate i minutu vremena, pročitajte nešto lepo i, pre svega, idite mnogo u prirodu. Sigurno čitavu večnost niste bili u Botaničkoj bašti. Molim Vas požurite sa posetom Dalemu, povedite i Sonju, i opišite mi precizno sve kako tamo sad izgleda, šta je u cvatu, koje se ptice čuju itd. Požurite sa tim, jer su sad poslednji dani za mnoge ptice pevačice, koje krajem avgusta – početkom septembra ponovo k jugu

Mathilde Jacob: Rozina sekretarica i prijateljica (rođena 8. marta 1873 in Berlin; † 14. April 1943 im KZ Theresienstadt). Po zanimanju stenografkinja i prevoditeljka, radila je za Die sozialdemokratische Korrespondenz (tako je SPD objavljivao članke) i tu upoznala Rozu. Za nju je krijumčarila pisma i političke spise (i brinula se o domu i mački) dok je Roza bila u

zatvoru. Maja 1919. je i sama bila uhapšena, tada je doznala o Rozinoj smrti i bila je osoba koja je identifikovala njen leš.

(Pisma Matildi Jakob, utorak, 1915)

Draga moja gospođice Jakob!

Vaše pismo je u nedelju bio prvi pismeni pozdrav koji sam dobila iz spoljnog sveta i koji me je veoma obradovao. Upravo sam dobila i drugo, na čemu Vam srdačno zahvaljujem. Budite sasvim mirni kada sam ja u pitanju: dobro mi je što se tiče zdravlja i „udobnosti“. A ni transport „zelenim kolima“ nije kod mene izazvao nikakav šok: prošla sam isti put i u Varšavi. Ah, bilo je zapanjujuće isto, što je u meni pobudilo razne vedre misli. Naravno da je bilo i razlike: ruski žandari pratili su me kao „političarku“ sa velikim respektom, dok su mi, suprotno njima, berlinski čuvari objasnili da je „lanjski sneg“ ono što sam ja i ubacili me u kola sa 9 „koleginica“. E, pa sve su to tričarije na kraju krajeva i ne zaboravite nikada da se život mora prihvatiti sa duševnim mirom i vedrinom, ma šta sa sobom nosio. Upravo ovde posedujem te osobine u potrebnoj meri. Da ne biste dobili preuveličane predstave o mojoj hrabrosti, priznaću pokajnički da sam teško zadržala suze u trenutku kad sam dva puta u istom danu morala dozvoliti da me svuku do kombinezona i ispipaju. Naravno da sam u sebi besnela na samu sebe zbog svoje slabosti i još uvek besnim. Takođe me prve večeri nije užasnula zatvorska ćelija i moje iznenadno otopljenje od živih, nego – pogađajte! – činjenica da moram u krevet bez svoje spavaćice, neočešljana. Ne može bez jednog klasičnog citata: setite se prve scene u „Mariji Stjuart“ kad su joj oduzeli kovčežić sa nakitom: „Oduzeti male životne ukrase“, kaže Marijina dadilja, leđi Kenedi, teže je nego podneti veliki ispit. (Vidite, Šiler je to rekao lepše, nego ja ovde.) Ali čime se zavaravam? Bog kažnjava Englesku, a meni oprašta što se upoređujem sa jednom engleskom kraljicom! Uostalom, ovde posedujem „sitnice koje život krasi“ kao spavaćice, češljice i sapune – zahvaljujući Karlovoj anđeoskoj dobroti i strpljenju, te tako život može da teče svojim uređenim tokom. Veoma me raduje što ustajem vrlo rano (5.40) i čekam samo da gospođa Sunce ljubazno sledi moj primer, te se čini da i ja nešto imam od tog ranog ustajanja. Najlepše je što tokom šetnje u dvorištu vidim i čujem ptice: čitavu gomilu drskih vrabaca koji ponekad prave takav rusvaj da se čudim zašto ni jedan ukočeni stražar ne uleti tamo; onda par kosova od kojih gospodin svetla kljuna peva sasvim drugačije od mojih kosova u Sudendu. Naime, on tako krešti i grakće u isti mah, da se čovek mora smeјati; možda će u martu-aprilu prihvatiti svoju sramotu i pristojnije svirati u frulu. (Sada moram misliti na moje jadne vrapce koji više ne nalaze svoj postavljeni stočić na balkonu i sigurno začuđeno sede na ogradi. (Sad morate prolići nekoliko suza, toliko je dirljivo!)

Draga gospođice Jakob, ukazujem Vam najvišu čast koju mogu činiti nekom smrtniku: Poveriću Vam moju Mimi! Ali prvo morate pričekati na još jednu vest od mog advokata. Tek onda ćete moći da je odnesete i to na rukama u autu (nikako u korpi ili džaku!), uz pomoć moje gazdarice, najbolje da je povedete (mislim samo na put, nikako doživotno), a ona će spakovati svih sedam Miminih stvari (njen jastučić, treset, činijicu, podmetač i – molim, molim! – crvenu plišanu fotelju na koju je navikla). To sve može da stane u auto. Ali kao što rekoh, pričekajmo sa tim još nekoliko dana.

Čime se sada bavite? Čitate li mnogo? Nadam se. Ja u stvari čitam po ceo dan, čim ne jedem, ne šetam i ne čistim ćeliju. Najlepša je kruna dana: dva mirna sata uveče od 7 do 9 uz svetlo, kada mogu da mislim i radim za svoju dušu.

Gospođa C (u fusnoti: Misli se na Klaru Cetkin) je nažalost bila toliko uzrujana, da sam zabrinuta za nju.

5.Radovi saradnika na projektu o Rozi Luksemburg

4.1. Roza Luksemburg na poštanskim markama: Margareta Bašaragin

U okviru projekta „Znamenite žene“ i teme „Žene na poštanskim Markama u Srbiji i Crnoj Gori (2006-2018)“ koji je ŽSI sprovodi od 2018.godine (sarađuju: Svenka Savić, Margareta Bašaragin, Ervina Dabižinović) pokazao je da su žene na poštanskim markama malobrojne, stereotipno prikazne i da kriteriji po kojima jedna znamenita žena biva odabrana za sećanje na poštanskoj marki počivaju na ideologiji vladajuće političke elite. To je bilo polazište da se zapitamo da li postoji marka sa likom Roze Luksemburg i u koje vreme? Utvrdile smo da od početka izdavanja poštanskih marki u (tada) Kneževini Srbiji svetu (1866) do danas nije štampana marka sa likom Roze Luksemburg. Na nemačkom govornom području, u kome je RL živela i delovala, i na prostor nekadašnjeg SSSR, gde je RL upriličen spomen u Sovjetu (nakon ubistva) - postoje samo tri marke: dve štampane u nekadašnjem DDR-u (1949; 1974); jedna štampana u tadašnjem SSSR-u (1958).

(Napomena)

1. Povodom dana dvostruke smrti pojavila se posebna marka 15. januara 1949. u DDR-u. U pitanju je obeležavanje tridesetodogodišnjice smrti Karla Libknehta i Roze Luksemburg (oboje 1871-1919); kataloški broj 229; Sovjetska zona².

2. Marka sa likom RL izdata 15. januara 1974. u DDR-u, u upotrebi do 30. juna 2003; 20 000 000 primeraka; spomen-marka, motiv: ženska parava; serija: značajne tj. znamenite žene Nemačke, vrednosti 24 pfeninga³.)

²<https://www.briefmarken-sieger.de/rosa-luxemburg-229-sowjetische-zone.html>

³<https://www.briefmarken-bilder.de/brd-briefmarken-1974/rosa-luxemburg-sozialistin>

3. Marka sa likom Roze Luksemburg izdata u Sovjetskom Savezu 8.01.1958. kao spomen-mark; tematska oblast: revolucionari, vrednost 40 ruskih kopejki, 1. 000 000 primeraka u oblasti „Revolucionari“.⁴

Vreme u kojem su marke štampane, kao o sama grafična i tekstualna forma mogu se posebno analizirati. Na primer, na marki objavljenoj u SSSR (1957), pored portreta revolucionarke su i simboli njene borbe – srp i čekić - simbol borbe za radnička prava, naslonjeni na grančice mira i otvorenu knjigu, simbol Rozine delatnosti – pisanje o temama mira, radničkog pokreta i prava svih.

⁴https://colnect.com/de/stamps/stamp/87677-Rosa_Luxemburg-Rosa_Luxemburg-Sowjetunion

4.2. Svenka Savić (2011), PISMA ROZE LUKSEMBURG IZ ZATVORA

Sažetak

Na osnovu uvida u inventar nekoliko biblioteka u Srbiji konstatujem da je knjiga Roze Luksemburg (1871-1919) *Pisma iz zatvora* (1951) evidentirana u svim bibliotekama, za razliku od njenih drugih knjiga kojih ili više nema u inventaru ili ih niko ne pozajmljuje tokom poslednjih 70 godina. Na osnovu tog podatka moglo bi se zaključiti da Roza Luksemburg više nije naša savremenica ni vremenski ni tematski. Analiziram pisma (ukupno 22) koja je Roza Luksemburg pisala iz ženskog zatvora prijateljici Sonji tokom tri godine tamnovanja (1916-1918) u vreme I svetskog rata, vreme nemira, ubijanja, ratnih razaranja i gotovo odsustva humanosti. Pisma su puna životne radosti, topline za druge i vizije života u slobodi. Na osnovu ovih pisama možemo zaključiti o nekim osnovnim životnim načelima velike revolucionarke, spisateljice i vizionarke novog društva: da ljubavju (prema ljudima, životinjama, biljkama) i brigom za druge ostvarujemo koncept ljudske slobode. Sa tim konceptom je povezan i onaj drugi - biti ravnopravan.

Ključne reči: privatna prepiska, Roza Luksemburg, sloboda, zatvor, priroda, ljubav, ravnopravnost.

Mene zanima čitava cjelina, a ne neki izdvojeni detalj.

Vaša Roza (2.8.2017, str. 44)

Interesovalo me je koje knjige Roze Luksemburg postoje u inventarima biblioteka, koliko puta su pozajmljivane, odnosno koje su otpisane iz inventara i iz kojih razloga. Stoga sam sproveda malo istraživanje u nekoliko biblioteka u Srbiji (Beograd, Bor, Loznica, Novi Sad, Subotica, Prokuplje) o prisustvu Roze Luksemburg u 2011. godini u literaturi dostupnoj javnosti. Rezultat je gotovo tragičan: postoje nekolike njene knjige, inventar je različit, pozajmljivanje je jednom (eventualno dva puta) tokom poslednjih 70 godina (što je i bio jedan od razloga za otpis iz inventara). Po ovom podatku dalo bi se zaključiti da Roza Luksemburg nije naša savremenica ni po vremenu, ni po idejama koje je zastupala. Međutim, u svim bibliotekama se nalazi nevelika knjiga (81 str.) njene intimne prepiske, koja ujedno predstavlja i njenu filozofiju života - "Pisma iz zatvora" (1951)*.

Naslov knjižice stavlja u prvi plan prostor (zatvor) i pisma iz zatvora kao materijalno svedočanstvo o njene tri godine tamnovanja. Pisma su pisana rukom, privatne su prirode, namenjena intimi; naknadno su objavljena i tako postala dostupna javnosti/1. Za objavljivanje u javnosti ih je priredio neko ko je imao posebnih razloga da obelodani intimu dveju prijateljica ubrzo nakon svirepog ubistva Roze Luksenburg u Berlinu (1919), u vremenu burnom za socijalistički pokret. Prvo izdanje je objavljeno već 1922, dve godine posle ubistva.

Pisma je Roza Luksemburg pisala Sonji koja ih je (očigledno) sačuvala. Nažalost, Sonjini odgovori poslani Rozi u zatvor nisu ovde objavljeni (a možda nisu ni sačuvani). Radi se, dakle, o pismima jednosmerno poslatim u slobodu iz zatvora gde je Roza bila tokom I svetskog rata

ukupno tri godine (5.8.1916 - 18.10.1918) i svedočanstvo su o shvatanju života revolucionarke Roze Luksemburg.

Naslov knjige ne daje informaciju o osobama uključenim u razmenu pisama: Roza Luksemburg, utamničena u zatvoru nadomak Berlina, u punoj u zrelosti (rođena 1871), u situaciji potpune fizičke izolovanosti od ljudi i od prijatelja (koji joj veoma znače), piše svojoj (nešto mlađoj) prijateljici Sonji, supruzi Karla Lipknehta, inače saborca Roze Luksenburg (koji je u to vreme takođe u zatvoru). Njih dve povezuje stvarnost zatvora: Sonja je na slobodi u Berlinu, ali se oseća zatočenom u svakidašnjici života ratnih razaranja, čestih vesti o poginulim poznanicima, u situaciji kada su njoj dva najdraža bića, muž i prijateljica, u zatvoru. Zatvor je pojam neslobode, fizičke i svake druge izolacije. Za Sonju je osećaj zatvora (tj. neslobode) to što su njeni najbliži njoj nedostupni – u zatvoru. Dve prijateljice sjedinjuje spoznaja ‘zatvora’ - neslobode, ali i drugi elementi ‘drugosti’- za Rozu Luksemburg višeslojne drugosti: ona je Poljakinja jevrejskog porekla (drugog maternjeg jezika), u Nemačkoj u vreme rata kada se ne gleda povoljno na slovenske narode (u ovom slučaju Poljake), na Jevreje (niti na druge narode u Nemačkoj), koja se bavi politikom u svetu muškaraca (pored Klare Cetkin jedina je izrazita političarka na političkoj sceni krajem 19. veka u Nemačkoj). Uz to ima i prepoznatljivo fizičko obeležje (hroma je).

Želim da pokažem, koristeći se temom ‘zatvora’, kako su pojmovi slobode i ravnopravnosti relacioni u odnosu na kontekst u kojem se osobe nalaze, u ovom slučaju dve prijateljice povezane iskrenom ljubavlju. Kako ‘zatvor’ može biti mesto slobode i osećanja ravnopravnosti sa drugima, o čemu svedoči tekst pisama Roze Luksemburg upućena prijateljici Sonji? To je moguće zato što su one ostale u stanju empatije jedna za drugu i jedna drugu hrane svojim emocijama u trenutku kada se Sonja na slobodi oseća utamničena, a Roza u taminici slobodna (“da Vam dam malo topline i da Vas razvedrim”, piše Roza Sonji (21.11.1916, str. 10). Roza šalje Sonji (po drugoj ženi - Matildi) i drugi materijalni dokaz svoje ljubavi: “mali šareni rupčić, nemojte ga prezreti. On treba samo da vam kaže, da Vas mnogo volim” (21.11.1916, str. 10). Ljubavlju možemo prevazići ‘zatvor’ ma koje prirode on bio, njome možemo postati ravnopravne jedna prema drugoj i jedna u drugoj, ako u to verujemo.

Roza prevazilazi realno stanje zatvora osloncem na ono što joj u zatvoru nisu mogli oduzeti – ljubav prema prijateljima (ljudima), životinjama, biljkama i celoj prirodi. Druženje sa pticama joj stvara osećaj slobode (“Nemate ni pojma, koliko mi je stalo do tog sitnog društva” 2.8.1917, str. 41), druženje sa oblacima joj podiže raspoloženje (“A Vi znate, da me i samo jedan takav ružičasti oblak može oduševiti i za sve odštetiti”(2.8.1917, str. 43). U okruženju zatvora ona se (nekada) dobro oseća (“veseli me, da me nitko ne vidi – da sam tako sama, tako *slobodna* s mojim sanjarenjem i potajnim pozdravima između jata vrana gore i mene dolje... osjećam (se) dobro na blagom zraku... (24.11.1917, str. 50, *italik S.S.*). U više navrata Roza piše o značenju oblaka (“U tom letu oblaka leži tako mnogo bezbrižnosti i hladnog smiješka, da se i s njima zajedno smješkam zato, jer moram uvijek da sudjelujem u *ritmu života, koji me okružuje*” (2.8.1917, str. 44, *italik S.S.*). Moglo bi se reći da je u ‘ritmu života drugih’ (svih živih bića) Roza osetila smisao svog života. U tom nastojanju da u društvu ostvari ravnotežu, bilo da je ona usmerena na odnos bogatih i radnika, bilo da je usmerena na odnos životinje i čoveka. Postići ravnotežu je jedan od principa života Roze Luksemburg.

U pogovoru prevoda knjige “Pisma iz zatvora”, Ervin Šinko** (1951: 79) navodi da Roza u odnosu na Sonju “prihvaća ulogu starije sestre ili majke, koja se brine za bolesno dijete, tješi ga, priča mu priče, te neiscrpnom snalažljivošću neprestano izmišlja nove načine da bodri, razonodi i spasi od očaja osamljeno dijete, koje stoji otrgnuto od svih najdražih, u krvavom i strašnom neprijateljskom svijetu”. Ovo zapažanje je tačno kada se uzmu u obzir oni delovi pisama u kojima se Roza Luksemburg direktno obraća Sonji zaštitnički i sestrinski (“Ne mislim... da Vas hranim asketstvom i uobraženim radostima. Ja Vam priuštavam sve stvarne čulne radosti. Htjela bih Vam k tome još samo *dodati i moju neiscrpnju unutarnju vedrinu*, da bih bila mirna zbog Vas, da biste prolazili kroz život u plaštu izvezenom zvezdama, koji Vas štiti od svega sitničavog, običnog i zastrašujućeg” (prosinac, 1917, 53, italik S.S.). Tu ulogu ‘starije sestre’ Roza dobrovoljno ostvaruje (“Ja imam pravo da sudjelujem u svemu, što Vam prouzrokuje boli, i ne dam da mi se to pravo uskraćuje”). Radi se zapravo o Rozinoj empatiji u bolu drugih, koja hrani njen duh i koja se podjednako proširuje i prema drugim osobama, i ne samo ljudima nego svim živim bićima - životinjama i oskudnim biljkama u zatvorskom prostoru. Empatija je njen osnovni moto revolucionarke i prijateljice: “Nemojte samo nikada zaboraviti da gledate *oko sebe*, pa ćete uvijek ponovo biti dobri”.

Odakle Roza Luksemburg crpi svoju pozitivnu energiju u zatvoru u kojem pravila ponašanja mrve osobu, počev od ograničene komunikacije sa ljudima (samo jedno pismo mesečno) i razgovora (samo jednom mesečno razgovor u kavezu od željeza), zatim usamljenih šetnji u zatvorskom dvorištu bez mogućnosti susreta sa drugim zatvorenicama (samo pola sata dnevno), pa do ograničenja kretanja po zatvorskom prostoru. U pismima Roza Luksemburg prevazilazi realno stanje neravnopravnosti u zatvorskom kontekstu, osloncem na ono što joj u zatvoru nisu mogli oduzeti – sebe (ljubav) i prirodu: druženje sa pticama, biljkama i oblacima. Nju neizmerno boli što su na smrt pretukli jednog bivola koji čini dobro čoveku – nosi hranu za zatvorenike (videti tekst u Dodatku).

Međutim, velika većina pisama odnosi se na umeće življenja i na to kako odabrati suštinu života da se osećamo slobodno i ravnopravno, bez stvarne tamnice. Pisma su samo medij u kojem Roza Luksemburg šalje takvu poruku. Budući da ona zna da su sva pisma u zatvoru cenzurisana (što znači čitana u zatvorskoj upravi pre odašiljanja), odabira formu teksta za koju procenjuje da može proći cenzuru, a poslati poruku koja je vanvremenska, podjednako politička koliko i duboko humana. Dobar primer toga je tekst o seobi ptica (sredinom studenog 1917, str.47, italik S.S.):

“Nedavno sam u jednom naučnom djelu o seobi ptica, koja je do sada prilično nerazjašnjena pojava, čitala, da je zapaženo, kako razne vrste ptica, koje se inače tuku i proždiru kao smrtni neprijatelji, mirno jedna kraj druge lete na velikom putovanju preko mora na jug; u Egipat dolaze da prezime velika jata ptica, koja bruje u visini i koja kao oblaci zasjenjuju nebo, a u tim jatima među pticama grabljivicama, među jastrebovima, orlovima, sokolima, sovama lete i hiljade malih ptica pjevačica, kao što su ševe, žutoglavi kraljici, slavuji, i to bez ikakvog straha među grabljivicama, koje inače vrebaju na njih. Čini se dakle, da *na putu* među njima *vlada jedan prešutni božji mir*, sve one teže *istom cilju* i padaju polumrtve od iznemoglosti na zemlju kraj Nila, gdje se luče po vrstama i zemljama, iz kojih potječu. Štoviše, opaženo je, da na tom

putu preko “velike bare” velike ptice na svojim leđima prenose male, tako su vidjeli prelijetati jata ždralova, kojima su na leđima veselo cvrkutale sitne ptice selice! Nije li to dražesno?”

Mogla bih reći da je Roza Luksemburg u ovoj slici iz prirode prikazala svoju zamisao budućnosti društva nakon rata, mržnje, ubijanja i razaranja, jer ovoj slici prethodi rečenica: “Čvrsto vjerujem u to, da će se konačno sve poslije rata ili na kraju rata okrenuti na dobro, ali očitito moramo najprije proći doba najgorih ljudskih patnji”. Iz ove rečenice pulsira Rozino civilizacijsko nasleđe da je ljudska patnja u sadašnjosti iskupljenje za bolju budućnost, pa je i njeno tamnovanje na dobrobit naroda koji teži da izgradi društvo ravnopravnih i slobodnih. Neko može smatrati ovu viziju utopijskom, i Roza je svesna toga. U pismu (24.11.1917, str. 49) ona to priznaje: “Ja naime živim u svijetu snova...”. Svesna velike razdaljine između vizije budućeg društva i sadašnjice - ratom razorene Evrope, njoj snovi služe da se pomoću njih preobrati u slobodnu osobu. Slika sa pticama selicama je neka vrsta anticipacije Evropske unije u kojoj velike ptice nose male ka opštem i zajedničkom cilju, a taj cilj podrazumeva slobodu i ravnopravnost svih. Po tome je Roza Luksemburg naša savremenica - jer su njeni snovi i naši snovi, njen vedri duh kojim osvaja slobodu jeste i naša sloboda.

Napomene

1/ Pisma su objavljena u izdanju Komunističke internacionale omladine u Berlinu (1922). U prevodu izostaje podatak ko je pisma u originalu priredio za štampu.

**Briefe aus dem Gefängnis*, Verlag der Jugendinternationale, Berlin-Schöneberg (1922) u prevodu sa nemačkog knjiga je objavljena 1951. latinicom u Zagrebu - Luksenburg, Roza, *Pisma iz zatvora*, Zagreb, Zora, str. 81, sa pogovorom Ervina Šinka; ćirilicom u Beogradu, *Kultura*, sa predgovorom Mitre Mitrović. Tekstovi pogovora i predgovora zahtevaju posebnu analizu koja u ovom radu izostaje.

**U vreme kada je knjiga objavljena (1951) u Jugoslaviji su u jeku politička previranja i traganja za novim društvenim vrednostima nakon revolucionarne oslobodilačke borbe (1941-1945).

Objavljeno: *Gde je nestala Roza Luksemburg: zbornik radova sa naučne konferencije „Recepcija ideja Roze Luksemburg u Srbiji/SFRJ“ održane 14. juna 2011. godine u Beogradu*, priredio Zlatoje Martinov. Beograd: Res publica.

*****

ROZA LUKSEMBURG (1871-1919) U BIBLIOTEKAMA SRBIJE U 20. I 21. VEKU

Svenka Savić je 2011. godine, u radu „*Pisma Roze Luksemburg iz zatvora*“⁶, upitala koje knjige Roze Luksemburg postoje u inventarima biblioteka, koliko puta su pozajmljivane, da li su neke od njih otpisane iz inventara i iz kojih razloga. Iste godine sproveli smo malo istraživanje u nekoliko biblioteka u Srbiji (Beograd, Bor, Loznica, Novi Sad, Subotica, Prokuplje) o prisustvu Roze Luksemburg u literaturi dostupnoj javnosti. Rezultat je gotovo porazan: postoje neke njene knjige, inventar je različit, pozajmljene jednom (eventualno dva puta) tokom poslednjih 70 godina (što je i bio jedan od razloga za otpis iz inventara). Na osnovu ovog podatka dalo bi se zaključiti da **Roza Luksemburg** nije naša savremenica ni po vremenu, ni po idejama koje je zastupala. Nakon skoro jedne decenije, istražujemo isti fenomen. Analiziramo dostupnost knjižne građe Roze Luksemburg u bibliotekama Republike Srbije, kao i frekventnost korišćenja njenih publikacija. Cilj je da ustanovimo prisutnost dela Roze Luksemburg u javnim bibliotekama u godini koja prethodni stogodišnjici njenog ubistva – januara 2019. godine u Berlinu.

Materija I.

1. Uvidom u elektronske kataloge nacionalnih i javnih biblioteka (COBISS i BISIS), najpre smo identifikovali autorske publikacije Roze Luksemburg i njihov raspored u pojedinim bibliotekama, a nakon toga i publikacije drugih autora u tematskoj vezi sa njom. Dobijene podatke uporedio sam sa informacijama iz uzajamnog kataloga World cat, asocijacije [OCLC-a \(Online Computer Library Center\)](#), koji sadrži zbirke preko 72.000 [biblioteka](#) u oko 170 zemalja sveta.

2. Informacije o cirkulaciji opisane knjižne građe među korisnicima Gradske biblioteke u Novom Sadu dobijene su na osnovu izveštaja iz bibliotečke statistike o istoriji zaduženja pojedinačnih publikacija.

Rezultati

Ukupno 6 prevoda na srpsko (hrvatski) jezik knjiga Roze Luksemburg: Akumulacija kapitala (1955), Izabrani spisi (1974), Pisma iz zatvora (1951), Uvod u nacionalnu ekonomiju (1976) i Socijalna reforma ili revolucija (1976), nalaze se u većim javnim bibliotekama (Novog Sada, Niša, Kragujevca, Zrenjanina, Subotice) i pojedinim bibliotekama manjih gradova i opština.

Od ukupno 101 javne biblioteke čiji su katalogi mogu pretražiti, u najvećem broju mogu se pronaći: Pisma iz zatvora (35), Socijalna reforma ili revolucija (25) i Izabrani spisi (24). Uvod u nacionalnu ekonomiju, nalazi se u fondovima samo 16 biblioteka. Odabrana poglavlja knjige Socijalna reforma ili revolucija mogu se pronaći u elektronskoj formi prevedena na srpski jezik na: <https://www.marxists.org/srps/hrva/biblioteka/luksemburg/index.htm>.

Podatak da je najnovije izdanje iz 1976. godine, pokazuje da su mnoge od ovih knjiga u lošem fizičkom stanju, da kao takve uskoro mogu biti odstranjene iz biblioteka i evidentirane za rashod. Pored toga, neka od prevedenih dela su dostupna vrlo ograničenom broju korisnika. Sačuvana su samo dva primerka knjige Partija i sindikati (napisana u koautorstvu sa [Karlom](#)

⁵Gradska biblioteka Novi Sad. E-mail: miloshns@yahoo.com.

⁶ Martinov, Zlatoje i dr. 2011. Gde je nestala Roza Luksemburg. Beograd: Res publica; Zemun: Mostart. Str. 187.

Kauckim i **Antonom Panekukom** 1906. godine) u Univerzitetnoj biblioteci Grada Kragujevca i Biblioteci Matice srpske, i to prvo izdanje, koje je preveo **Dimitrije Tucović** 1909. godine.

U zborniku radova „*Marksizam i revizionizam*“, nalazi se njen rad „*Socijalna reforma ili revolucija*“, u kome su izložene osnovne ideje razrađene u istoimenoj knjizi, ali se on može pronaći samo u nacionalnim i opštinskim bibliotekama Prijepolja, Sjenice i Vršca. Fond Gradske biblioteke u Subotici sadrži sabrane prevode njenih tekstova na mađarski jezik, *Irodalmi és művészeti írások* (Književni i umetnički spisi), a to je ujedno i jedino dostupno izdanje Roze Luksemburg na jezicima drugih nacionalnih zajednica u Srbiji u gradskim bibliotekama.

World Cat katalog pruža podatke o 192 izdanja knjiga Roze Luksemburg (od toga su 79 na nemačkom, a 17 na engleskom jeziku) i 134 u tematskoj vezi sa njom.

Već i ovakav, delimičan uvid u bibliografiju, dovoljan je da se ustanovi da određen broj izvornih tekstova objavljenih na engleskom, nemačkom i drugim svetskim jezicima, još uvek čeka svoje prvo izdanje na srpskom jeziku u Srbiji. Kada je reč o knjigama na engleskom jeziku, to su naslovi: *Socialism and the church*, *Industrial development of Poland*, *The national question*, *Leninism or Marxism*, *Letter to Karl and Lisa Kautzsky*.

Literatura u bibliotekama Srbije koja se odnosi na njen život, karijeru i naučni rad još je malobrojnija. Prvi, kratak osvrt na doprinos Roze Luksemburg u okviru razvoja marksističkih ideja u politici dao je **Slobodan Jovanović** u knjizi *Iz istorije političkih doktrina* (1935). Premda je marksizam u socijalističkoj Jugoslaviji postao državna doktrina, nakon 1945. godine, od brojnih izdanja marksističke literature, svega je u nekoliko, uz ostale uzore revolucionarne misli pomenuta i Roza Luksemburg. Među njima je knjiga **Stefana Moravskog** (1980) *Marksizam i estetika*, u prevodu **Jugana Stojanovića**, danas sačuvana u nekolicini biblioteka. Jedina publikacija prevedena na srpski jezik čija je ključna tema Roza Luksemburg, je biografija **Paula Freliha**, *Roza Luksemburg: misao i delo*, objavljena 1954. godine u prevodu **Božane Milekić**.

U prvoj deceniji 21. veka (2011), objavljen je zbornik radova *Gde je nestala Roza Luksemburg*, (pod pokroviteljstvom Fondacije Roza Luksemburg), dostupan izuzev nacionalnih, još samo u Biblioteci Grada Beograda. Iz 2017. godine je srpsko izdanje biografije u stripu autorke **Kejt Evans**, *Crvena Roza, savremeni prikaz njenog političkog delovanja, naučnog rada, ali i privatnog života*. Usled komplikovane procedure nabavke novih knjiga, ona se trenutno nalazi u fondovima samo 2 javne biblioteke u Srbiji. Korisnici najvećeg broja biblioteka se o Rozi Luksemburg mogu se informisati samo kroz pojedinačna poglavlja monografije **Hane Arent**, *Ljudi u mračnim vremenima* (1991) i leksikona *Žene* koje su menjale svet (2004).

U Novom Sadu, članovi Gradske biblioteke nisu pozajmljivali ove knjige u većem broju u 21. veku, tačnije tokom poslednjih 12 godina, od kada se ovi podaci mogu pratiti. Svaki od pomenutih naslova koristilo je u ovom periodu od 2 do 5 korisnika, a samo je *Akumulacija kapitala* imala češću upotrebu. Kako su korisnici ove literature većinom studenti, rezultat ukazuje na to da se delo Roze Luksemburg ne nalazi u nastavnim planovima domaćih akademskih ustanova. Određeno interesovanje postoji samo za njen rad u domenu političke ekonomije.

Izdavačke kuće u Srbiji poslednjih decenija takođe nisu bile zainteresovane za teme koje Roza Luksemburg zagovara: štajkovi kao način borbe za radnička prava, revolucija kao oblika društvenih promena, socijalizam koji poštuje pravo na drugačije mišljenje i političko delovanje. O tome svedoči podatak da se poslednje izdanje na srpskom jeziku neke od knjige koja se odnosi na politički i naučni angažman Roze Luksemburg pojavilo pre više od 40 godine. S druge strane, samo u poslednjih 20 godina, dostupna su u bibliotekama članicama OCLCa 33 naslova koja odgovaraju istom kriterijumu, od toga 6 na engleskom jeziku. Da je interesovanje čitalaca u svetu za delo Roze Luksemburg u porastu potvrđuju i pojedini naslovi renomiranih izdavačkih kuća koji su se posredstvom međunarodne razmene našli u fondu nacionalnih biblioteka poslednjih decenija (**Schulman, Jason**. 2013. Rosa Luxemburg: Her life and legacy; **Schütrumpf, Jörn**. 2008. Rosa Luxemburg or : The price of freedom).

Roza Luksemburg se u svojim knjigama bavila i danas aktuelnim problemima (kriza socijaldemokratije, razvoj kapitalizma, odnos prema nacionalnom pitanju, ženski pristup politici) i očigledno je da bi njihova nova izdanja na srpskom jeziku pronašla svoju publiku. Celokupno delo Roze Luksemburg danas se, nakon što je razdoblje socijalizma za nama, a savremeni kapitalizam nailazi na nova iskušenja, može sagledati daleko objektivnije i od strane domaće nauke, zajedno sa tragovima koje su na ovim prostorima ostavili odrazi njenih ideja i pokreti njima inspirasni. To su neophodni preduslovi kako bi se stanje fondova u javnim bibliotekama popravilo. Bez novih izdanja, nabavka novih knjiga za biblioteke nije izvodljiva. Nakon toga je na bibliotekarima da korisnika upute u literaturu: direktnom preporukom, prikazima novih knjiga, javnim promocijama i drugim formama popularizacije.

Zaključujemo da su izvorna dela Roze Luksemburg nedovoljno zastupljena u bibliotekama, posebno manjih gradova Srbije, dok pojedina još nisu prevedena na srpski jezik i objavljena u Srbiji. Postojeća izdanja su vremešna, što znači da će usled dotrajalosti knjiga, ukoliko se ne pojave nova izdanja, knjige Roze Luksemburg postepeno iz biblioteka nestati. U drugoj polovini XX veka njeno delo bilo je izuzetno zapostavljeno od strane domaće akademske zajednice i izdavača, samim tim se do novih saznanja nije mogla doći ni u bibliotekama. Situacija se donekle menja na bolje u poslednjih 7 godina, od kada su se pojavile dve publikacije vredne pažnje: zbornik naučnih radova Gde je nestala Roza Luksemburg (2011) i biografija u stripu Crvena Roza (2017) prevedena na srpski jezik. Neznatna cirkulacija ove građe među korisnicima biblioteka u Srbiji, nadovezuje se na opšti utisak o nedovoljnoj afirmisanosti dela jedne od najvažnijih političarki dvadesetog veka.

S obzirom da postoji određena istorijska distanca u odnosu na naučni rad i politički aktivizam Roze Luksemburg, sazreli su uslovi da njen doprinos bude adekvatnije vrednovan od strane naučnih i obrazovnih institucija u Srbiji, te da njene ideje i dostignuća postanu predmet izučavanja budućih generacija studenata i srednjoškolaca. Tome je potrebno prilagoditi postojeće nastavno-naučne planove srednjoškolskih i visokoškolskih ustanova iz oblasti istorije, ekonomije, sociologije i politikologije; uvrstiti ih u udžbenike za odgovarajuće predmete i upotrebiti postojeću savremenu literaturu na srpskom jeziku kao priručnu, kako bi se novim generacijama približilo vreme, istorijske okolnosti i društveni uslovi u kojima je živela Roza Luksemburg. (Objavljeno u časopisu *Politikon*, Novi Sad, br. 21, 2018).

6. Literatura

Monografske publikacije u autorstvu Roze Luksemburg, u bibliotekama u Srbiji⁷:

- Luksemburg Roza. 1955. Akumulacija kapitala. Beograd: Kultura -19 biblioteka;
- Luksemburg Roza. 1974. Izabrani spisi. Zagreb: Naprijed -24 biblioteka;
- Luksemburg Roza. 1951. Pisma iz zatvora. Beograd: Kultura -16 biblioteka;
- Luksemburg Roza. 1951. Pisma iz zatvora. Zagreb: Zora – 19 biblioteka;
- Luksemburg Roza. 1976. Socijalna reforma ili revolucija. Beograd: Bigz – 25 biblioteka;
- Luksemburg Roza. 1976. Uvod u nacionalnu ekonomiju. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost omladine – 16 biblioteka;
- Kaucki, Karl, [Panekuk](#), Anton i Roza Luksemburg. 1909. Partija i sindikati. Beograd: Socijalistička knjižara - niti jedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;
- Luksemburg, Roza. 1958). „Socijalna reforma ili revolucija“. U: Lenjin et al.. *Marksizam i revizionizam: zbornik radova*. Zagreb: Naprijed - 3 biblioteke.

***

- Luksemburg, Rosa. 1975. Irodalmi és művészeti írások. Budapest: Gondolat – 1 biblioteka;
- Luksemburg, Roza. 1977. Izabrani spisi (prevedli Adolf Bibič ... et al.). Ljubljana: Cankarjeva založba - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;
- Luksemburg, Roza. 1963. Iz boja in življenja / Roza Luksemburg: izabrana pisma (izbrala, uredila in prevedla Erna Muser). Ljubljana: Cankarjeva založba - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju.

Izvorna dela Roze Luksemburg objavljena kao članci u serijskim publikacijama:

- Luksemburg Roza. 1958. Pisma iz zatvora: Breslau, sredinom prosinca 1917. prevela Vera Georgijević. U: Polja, god. 4, br. 28/30;
- Luksemburg Roza. 1971. Ruska revolucija. U: Ideje, 5 (1971), str. 15-39.

Monografske publikacije u tematskoj vezi sa Rozom Luksemburg, u bibliotekama u Srbiji:

- Arent, Hana. 1991. Ljudi u mračnim vremenima. Gornji Milanovac: Dečje novine - 44 biblioteke;
- Bebler, Anton. 1975. Marksizem in vojaštvo. Ljubljana: Komunist - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;
- Jovanović, Slobodan. 1935. Iz istorije političkih doktrina, knj. 2. Beograd: Geca Kon – 2 biblioteke;
- Jovanović, Slobodan. 2005. Iz istorije političkih doktrina, knj. 2, fototipsko izd. iz 1935. Beograd: Prosveta – 20 biblioteka;
- Martinov, Zlatoje i dr. 2011. Gde je nestala Roza Luksemburg. Beograd: Res publica; Zemun: Mostart – 1 biblioteka;

---

⁷ Na kraju zapisa nalazi se podatak o broju javnih biblioteka u Srbiji koje poseduju ovo izdanje.

Milosavljević, Ljubisav i Klem, Valerija. 2008. *Žene koje su menjale svet Novi Sad*: MK Panonia – 10 biblioteka;

Milosavljević, Ljubisav i Klem, Valerija. 2005. *Žene koje su menjale svet Novi Sad*: MK Panonia: CIPRI – 14 biblioteka;

Moravski, Stefan. 1980) *Marksizam i estetika* (prevod s italijanskog Stojanović, Jugan, predgovor Damnjanović, Milan). Titograd: Pobjeda - 3 biblioteke;

Lakos, Katalin. 1972. *Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg: bibliográfia*. Budapest: Fővárosi Könyvtár – 1 biblioteka;

Simovska, Lidija. 1977. *Životot i revolucionarnoto deloto na Roza Luksemburg*. Skopje: Institut za sociološki i političko-pravni istraživanja - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Frelih, Paul. 1954. *Roza Luksemburg: misao i delo*, Beograd: Rad - 20 biblioteka.

***

Hannover-Drück, Elisabeth und Hannover Heinrich Hannover. 1967. *Der Mord an Rosa Luxemburg und Karl Liebknecht: Dokumentation einespolitischen Verbrechens*. Frankfurt am Main: Suhrkamp - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Luxemburg, Rosa. 1989. *Herzlichst Ihre Rosa: ausgewählte Briefe*. Berlin:Dietz Verlag - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Schütrumpf, Jörn. 2008. *Rosa Luxemburg or: the price of freedom*. Berlin: Karl Dietz Verlag - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Schulman, Jason. 2013. *Rosa Luxemburg: her life and legacy*. NY: Palgrave Mc Millan -niti jedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Članci u serijskim publikacijama u tematskoj vezi sa Rozom Luksemburg, u bibliotekama u Srbiji:

Komšić, Jovan. 1981. „Diktatura proletarijata i Sovjeti: (u spisima A. Gramšija, R.Luksemburg i Đ. Lukača)“. *Polja*, god. 27, br. 263 (jan. 1981), str.37-40.

Mirčev, Dimitar. 1977. „Proletarijatot i demokratijata vo deloto na Roza Luksemburg“, Skopje: Годишник/Институтзасоциолошкииполитичко-правниистражувања;год. 3, бр. 1.